SUOMEN KIRJASTOSEURA
FINLANDS BIBLIOTEKSFÖRENING
FINNISH LIBRARY ASSOCIATION

Suomen kirjastoseura ry
Runeberginkatu 15 A 6
00100 Helsinki
rauha.maarno@fla.fi
+358 44 7481801

LAUSUNTO 26.10.2017

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle

Asia: HE 106/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2018
Teema: Taide ja kulttuuri; luku 29.80 ja erityisesti kirjastojen (ml. koulukirjaston) tilanne, kehittämistarpeet ja resurssit

Lausuntomme tiivistettynä

1. Yleisten kirjastojen verkosto Suomessa harvenee ja kirjastojen perusrahoitus niukentuu. Viime vuosina kunnallisten kirjastojen määrä on vähentynyt selvästi. Säästöt osuvat erityisesti lapsiin ja nuoriin. Perusrahoitukseen eli kuntien peruspalvelujen valtionosuuksiin tulisi kiinnittää nyt huomiota. Koulun, kirjaston ja päiväkodin yhteistyötä lukutaitojen edistämiseksi tulisi edelleen kehittää. **Perusrahoituksella tuetaan lukutaitojen kasvua.**
2. Valtion talousarvioesitys tunnistaa yleiset kirjastot digituen tarjoajana mutta valtion rahoitusta palvelujen tuottamiselle ei talousarvioesityksestä löydy. Nyt kirjastojen tekemästä digiopastuksesta on saatu uutta tilastotietoa laajalla kirjastoille suunnatulla kyselyllä. Ehdotamme, että seuraava askel olisi **selvittää resurssitarve eli millaista valtion panostusta kirjastojen digitaitojen opastus vaatisi, jotta ympäri Suomen taattaisiin palvelujen tasavertainen saavutettavuus.**
3. Kehittämiskirjastot korvaavat nykyisen maakuntakirjastojen verkon vuoden 2018 alusta. Kehittämiskirjastojen alueet ovat keskenään hyvin eri kokoisia. **Kehittämiskirjastojen rahoituksen osalta on tärkeää huolehtia resurssien oikeudenmukaisesta jakamisesta.**

Lausuntomme kokonaisuudessaan

Yleisten kirjastojen nykyinen rahoitus

Aluksi muutama tunnusluku yleisistä kirjastoista. Viime vuosina kunnallisten kirjastojen määrä on vähentynyt selvästi. Väheneminen koskee kaikkia toimipistetyyppejä: pääkirjastoja, sivukirjastoja ja kirjastoautoja.

	V. 2000	V. 2016	%-muutos
Yleiset kirjastot Suomessa (pää- ja sivukirjastot)	837	720	-14%
Kirjastoautot Suomessa	201	137	-31%

Kuntien ja valtion rahoitus yleisille kirjastoille on vähentynyt vuosittain. Koko maassa yleisten kirjastojen kokonaiskustannukset olivat vuonna 2015 Tilastokeskuksen mukaan 333 miljoonaa euroa. Kirjastot muodostavat noin 1,1 % kuntien nettokustannuksista.

Yleisten kirjastojen rahoituksesta noin neljäosa tulee kuntien peruspalvelujen valtionosuuksista, joita on leikattu viime vuosina. Yleisten kirjastojen arki on keskimäärin niukkaa, joskin kuntien välillä on eroja kirjastopalveluihin panostamisessa.

Kirjastokentältä tulevan tiedon mukaan kunnissa on jatkuvasti paineita sulkea kirjastojen toimipisteitä, joten kirjastojen ja kirjastoautojen lukumäärä näyttää laskevan edelleen. Tällä kehityksellä on suora yhteys suomalaisten lukemiseen ja lukutaitoihin.

Uudistuneen kirjastolain mukaisesti kirjastojen tehtäväkenttä on laaja. Nykyinen rahoitus ei huomioi tehtäväkuvan laajentumista ja mahdollisuuksia kansalaisten luku- ja digitaitojen edistämisessä.

1. Perusrahoituksella tuetaan lukutaitojen kasvua

Niukentuneet resurssit ovat johtaneet kirjastoissa säästämiseen kaikesta: henkilöstöstä, kirjahankinnoista ja toimipisteiden lukumääristä. Nämä säästöt osuvat erityisesti lapsiin ja nuoriin. Juuri lähikirjastoissa ja kirjastoautoissa painottuu lasten ja nuorten osuus asiakaskunnasta. Moni niistä sijaitsee lähellä kouluja ja päiväkoteja.

Kuntien peruspalvelut eli kirjasto, koulu ja päiväkoti ja niiden ammattilaiset yhdessä ovat avainasemassa lasten ja nuorten lukutaidon tukemisessa. Laajatkaan yksittäiset kehittämishankkeet eivät pysty korvaamaan perusrahoituksella syntyvää palvelujen hyvää tasoa. Yleiset kirjastot yhdessä koulujen ja päiväkotien kanssa tarjoavat kustannustehokkaan keinon kokonaisten ikäluokkien luku- ja kirjoitustaitotasojen nostamiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman laajan koulujen ja kirjastojen yhteistyötä kehittäneen **Lukuinto-ohjelman** (2012–2015) tulokset puhuvat koulun ja kirjaston yhteistyön puolesta. Yhteistyö vaikuttaa oppimistuloksiin ja lukutaitojen tasoon.

Yhteistyö kunnan sisällä eri toimijoiden kesken tarjoaa erinomaiset mahdollisuudet palvelujen kehittämiseen. Myös lainsäädäntö tunnistaa tämän ja Suomessa tammikuusta 2017 voimaan astunut uudistettu kirjastolaki sisältää pykälässä 11 yhteistyön koulujen ja päiväkotien kanssa.

Suomessa ei ole kehitetty koulukirjastoja koskevaa lainsäädäntöä. Sen sijaan on kehitetty kunnan sisällä koulun ja kirjaston yhteistyötä. Osassa kuntia on kirjastoja koulujen yhteydessä, toisissa koululuokat vierailevat kirjastoissa ja kirjastojen työntekijät järjestävät esimerkiksi kirjavinkkauksia, tiedonhaun opetusta ja mediakasvatusta eri muodoissaan.

Käytännössä yhteistyön esteenä ovat resurssit. Pienillä kirjastoilla eivät riitä resurssit ottaa kaikkia koululuokkia vastaan vinkkauksen tai pedagogisen opastuksen merkeissä. Kirjaston ja koulun yhteistyössä olisi edelleen kehittämisen varaa. Yhtenä ratkaisuna näemme kertakorotuksen kuntien peruspalvelujen valtionosuuteen korvamerkittynä lukutaitotyöhön. Rahoitus tasoittaisi kuntien välisiä eroja ja toisi koulun ja kirjaston yhteistyön uudelle tasolle koko Suomessa.

2. Digitaitojen opastukseen kirjastoissa tarvitaan valtion rahoitusta

Valtion budjettiesityksessä todetaan, että ”yleisten kirjastojen palvelut ovat hyvin tavoitettavissa ja ne tarjoavat kaikille mahdollisuuden vahvistaa myös digitaalisuuteen liittyviä taitoja ja hyödyntää digitaalisia sisältöjä.” Budjettiesityksessä ei kuitenkaan esitetä rahoitusta digituen tarjoamiseen.

Nyt kirjastojen tekemästä digiopastuksesta on saatu uutta tilastotietoa. Syksyllä kuntien kirjastoille lähetettiin kysely, johon vastasi noin puolet kirjastoista. Hieman alle 40 prosenttia kirjastoista ilmoitti, että ne eivät vielä opasta sähköisten palveluiden käytössä.

Puolet kyselyn vastaajista ilmoitti, että opastuksen tekee kirjaston henkilökunta. Kirjastossa tapahtuvista opastuksista kolmanneksen tekevät esimerkiksi pankit, kansalaisopistot ja järjestöt.

Kyselyn mukaan asiakkaat kysyvät eniten neuvoja tietokoneen käytössä. Myös sähköpostin käytössä tarvitaan apua. Kolmas tärkeä neuvonnan kohde ovat erilaiset julkiset ja yksityiset verkkopalvelut, kuten pankkipalvelut, Kela.fi ja Suomi.fi.

Digituen tarjoaminen vaatii työvoimaa ja osaamista. Kirjastojen nykyiset mahdollisuudet tarjota digineuvontaa vaihtelevat kyselyn perusteella paikkakunnittain. Palvelun tasa-arvoinen saatavuus ei nykytilanteessa toteudu. Kirjastoihin pitäisi palkata digineuvojia, jotka opastavat asiakkaita laitteiden ja palvelujen kanssa. Tätä työtä ei voida nykyisillä resursseilla hoitaa. Lisäksi kirjastojen laitteet ja vakituisen henkilökunnan osaaminen vaativat päivittämistä.

Kyselyn perusteella ehdotamme, että seuraava askel olisi selvittää resurssitarve eli millaista valtion panostusta yleisten kirjastojen digitaitojen opastus vaatisi, jotta ympäri Suomen taattaisiin palvelujen tasavertainen saavutettavuus.

Nykyisten toimintamallien kehittämistä ja hyvien käytäntöjen levittämistä tulee tukea valtion rahoituksella. Hallitusohjelman digitalisaation tavoitteiden kannalta kirjastojen tukeminen olisi helposti toteutettava ja kustannustehokas toimintatapa.

3. Kehittämiskirjastojen rahoituksen suuntaaminen on haaste

Budjettiesityksessä valtionavustukset yleisten kirjastojen toimintaan (kiinteä määräraha, 3 700 000 €) ovat laskeneet vuodesta 2015 yli miljoona euroa. Tältä momentilta rahoitetaan muun muassa Helsingin kaupunginkirjaston valtakunnallista kehittämistehtävää sekä alueellisten kehittämiskirjastojen (9 kpl) työ. Kehittämiskirjastot korvaavat vuoden 2018 alusta nykyisten maakuntakirjastojen verkoston.

Maakuntakirjastojen määrän vähenemisen myötä kehittämiskirjastojen alueellinen toimintakenttä laajenee. Alueet ovat keskenään hyvin eri kokoisia ja rahoituksen osalta on tärkeää huolehtia resurssien oikeudenmukaisesta jakamisesta.

Vasta vuosi 2018 näyttää mihin alueellinen kehittämistehtävä muovautuu, mutta selvää on, että rahoituksen tulee oikealla tavalla suunnattua. Sille tulee myös olla jatkumo, koska tehtävä on vasta alussa ja uuden opettelua. Näemme tässä hyvän mahdollisuuden kehittää yleisiä kirjastoja entistä tasa-arvoisempaan suuntaan, mutta tärkeää on myös taata tekijöille tuki työn tekemiseen sekä tarvittavat neuvonta-, yhteistyö- ja verkostoitumismallit myös opetus- ja kulttuuriministeriön puolelta.

Suomen kirjastoseura ry:n puolesta,
Rauha Maarno
toiminnanjohtaja